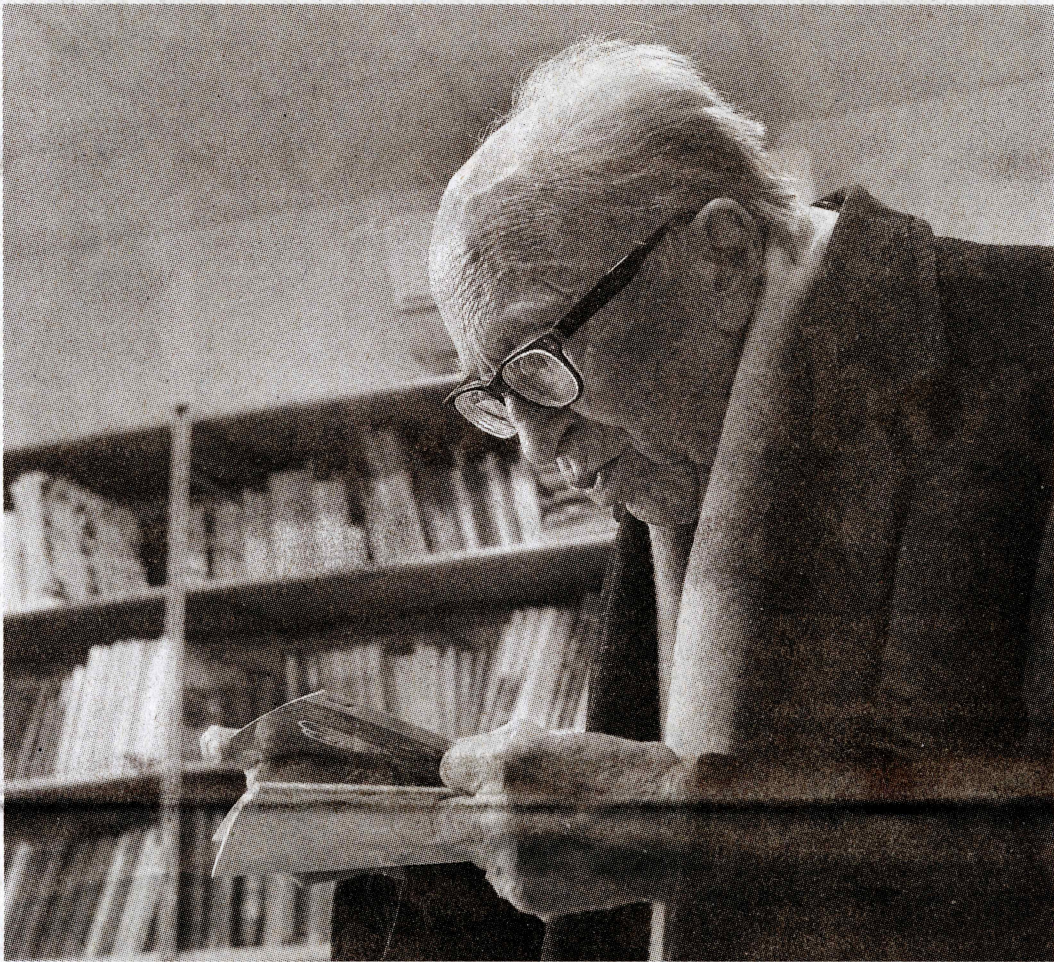

Boris Pahor

Kako je preživel nacistična koncentracijska taborišča

Ob nedavnem dnevu spomina na holokavst je Boris Hajdinjak iz Sinagoge Maribor pripravil predavanje o tržaškem pisatelju Borisu Pahorju, ki je tudi mariborski častni občan in je po aretaciji domobrancev, ki so ga predali gestapu, med drugo svetovno vojno preživel več nacističnih koncentracijskih taborišč

Boris Pahor Foto: Igor Napast

Boris Jaušovec

V knjižnici Nova vas v Mariboru je dobro obiskano predavanje Boris Pahor kot taboriščnik nacističnih taborišč pripravil zgodovinar in direktor Centra judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor Boris Hajdinjak.

Predavanje v sklopu prireditve Šoa - spominjamo se ob nedavni obletnici osvoboditve uničevalnega taborišča Auschwitz, ki je tudi svetovni dan spomina, je bilo pravzaprav obnovitev Hajdinjakovega članka. Članek je oktobra izšel v obsežnem zborniku Muzeja novejšje in sodobne zgodovine Slovenije, v katerem na 388 straneh sodeluje 21 avtorjev pod uredniško taktirko Monike Kokalj Kočevar z naslovom Slovenski taboriščniki in sistemu nacističnih koncentracijskih taborišč.

Kandidat za Nobelovo nagrado

Hajdinjak, tudi sourednik zbornika tako kot še Darja Jan iz Muzeja novejšje zgodovine v Celju, je predavanje pričel s citatom italijanskega Juda Prima Levija, ki je preživel Auschwitz in je bil pionir pisanja o grozotah nacističnih taborišč, saj je "pred tem veljalo, da so junaki protinacizma zgolj odporniki oziroma borci". Citat: "Tedaj smo se prvič ovedli, da naš jezik ne pozna besed, ki bi lahko izrazile to žalitev, to rušenje človeka."

Boris Pahor je o svoji izkušnji v nacističnih taboriščih začel kot pisatelj pisati relativno pozno. Njegova Nekropola je namreč bila napisana šele leta 1967, po tistem, ko je tako rekoč turistično obiskal Natzweiler-Struthof v Vogezih oziroma v francoski Alzaciji, kjer je bil v tamkajšnjem nacističnem kampu sam zaprt najdlje. "Tam je videl spomin-

sko obeležje francoskemu taboriščniku Andréju Ragotu, ki je bil eden prvih literarnih pričevalcev taboriščnih pošastnosti, a je umrl že leta 1954. Morda je Pahorju to dalo poguma, da je napisal Nekropolo. Knjigo sta mu izdali Založništvo tržaškega tiska in mariborska založba Obzorja. Pahor je tedaj že bil v nemilosti udbe oziroma partije, vendar v Ljubljani očitno veliko bolj kakor v Mariboru. Nemara je prav zavoljo tega leta 2010 sprejel titulo mariborskega častnega občana, ki je od Ljubljane ni želel," je razmišljal Hajdinjak. Zavoljo Nekropole so Pahorja omenjali in celo nominirali kot kandidata za Nobelovo nagrado za književnost. "Vendar je ni nikoli dobil, čeprav je živel skoraj sto devet let, tako kot je tudi nikoli ni dobil Primo Levi," je spomnil Hajdinjak.

Boris Pahor se je po kapitulaciji Italije z obal Gardskega jezera, kjer je bil kot italijanski vojak tolmač ujetim starojugoslovanskim častnikom, vrnil v rodni Trst. Tam se je včlanil v Osvobodilno fronto (OF). Njegova ilegalna skupina, še trije slovenski arhitekti, so imeli svojo postojanko na vrhu znamenite tržaške stavbe, kjer je danes sedež zavarovalnice Generali. Tam je na pisalni stroj pisal različna sporočila OF - in januarja 1944 so ga aretirali slovenski domobranci ter ga predali nemškemu gestapu. Ker je tik pred aretacijo slučajno zamenjal pisalni stroj, mu kljub mučenju niso mogli dokazati kakršnekoli krivde, kar ga je verjetno rešilo takojšnje usmrtitve. Vendar je obveljal za sumljivega in nevarnega, pa so ga poslali v nacistično koncentracijsko taborišče Dachau.

"Srečna" poškodba

Hajdinjak je pokazal zapisnik ob Pahorjevem prihodu v Dachau, ki je bilo prvo nacistično koncentracijsko taborišče sploh, ustanovljeno za "škodljivce rajha" že leta 1933. Pedantni Nemci so popisali, da je prispel z eno srjaco, enim plaščem,

parom nogavic in klobukom. Zgoraj levo so zapisali, da je Italijan. "Ko je drugič prispel v Dachau, je nekdo čez kratico za Italijana popravil Jugoslovčan. Verjetno je bil popisovalec slovenskega rodu," je ob tem detajlu pripomnil Hajdinjak.

Iz Dachaua so Pahorja že po dveh tednih poslali v Natzweiler-Struthof, kjer so taboriščniki v nekdanjem sedem kilometrov dolgem železniškem predoru pod Vogezi pri kraju Markkirch, francosko Sainte-Marie-aux-Mines, gradili podzemno tovarno letalskih motorjev. Ampak Pahor je imel srečo, da ga zavoljo poškodbe niso poslali več na delo

Pišite o vseh taboriščnikih v času nacizma, ne le o judovskih

v Kopru se je mladi Pahor poleg italijanščine učil tudi hrvaško, francosko, nemško in seveda latinsko ter starogrško," je povedal Hajdinjak. Opozoril je, da je bilo taborišče v Alzaciji sicer delovno, toda tudi tu so ljudje dnevno umirali zaradi zgaranosti, boleznin in nacističnega nasilja, tudi zaradi umorov v plinski celici, njihova trupla pa so zažgali v tamkajšnjem krematoriju.

"Ko je marca 1944 v Natzweiler-Struthof prišel Pahor, je bil poveljnik taborišča zloglasni Josef Kramer, ki so ga mesec dni kasneje premestil v taborišče Auschwitz-Birkenau. V Birkenau so nacisti pod njegovim vodstvom izpeljali najhujšo uničevalno akcijo, ko so le v nekaj mesecih zaplinili kar 380 od 437 tisoč tisoč Judov, ki so jih v nekaj mesecih pripeljali s 150 vlakovnimi transporti iz

Madžarske, med njimi tudi skoraj vse deportirane prekmurske Jude," je širše pošastne razmere opisal Hajdinjak.

Britanska osvoboditev

V Natzweiler-Struthofu se je Boris Pahor srečal tudi s francoskim taboriščnikom, akademskim slikarjem Henrijem Gayotom, ki je tudi narisal Pahorjev portret, Pahor pa ga omenja v Nekropoli. Septembra 1944 Pahorja zavoljo napredovanja zaveznikov spet premestijo, najprej spet v Dachau in po treh mesecih še v na novo ustanovljeno nacistično taborišče Mittelbau-Dora, kjer so pod zemljo izdelovali rakete V1 in V2. V tem času je bil tudi bolničar v podružničnem taborišču Harzungen, iz katerega je večkrat moral spremljati trupla v krematorij v Mittelbau-Dori. Aprila 1945 je na koncu Pahor pristal še v Bergen-Belsnu, nacističnem taborišču, v katerem je po prihodu iz Auschwitz umrla Ana Frank. Taborišče so 16. aprila 1945 osvobodili Britanci. In še podrobnost - tedaj je bil poveljnik tega taborišča že znani Josef Kramer, ki so ga nato zavezniki za zločine obsodili na smrti in obesili že leta 1945.

Nekropola je doživela že devet slovenskih ponatisov in je bila po objavi v francoščini v devetdesetih letih minulega stoletja prevedena v 19 jezikov. O Pahorjevem življenju je bil izdan tudi strip, ita-

Povojni obiskovalci v rovov podzemne tovarne v Mittelbau-Dori Foto: Kz-gedenkstätte Mittelbau-Dora

lijanska knjiga Cristine Battocletti Nikogaršnji sin in filmski dokumentarec BBC-ja Človek, ki je preveč videl, je povedal Hajdinjak. Z Borisom Pahorjem se je osebno srečal ob 160-letnici mariborske Prve gimnazije in podelitvi naslova častnega občana Maribora. "Ob tem mi je kot sodelavcu Sinagoge Maribor položil na srce, da naj pišemo o vseh taboriščnikih. Torej ne le o judovskih. Ampak tega sem se tedaj že zavedal," je še dejal Hajdinjak.

Boris Pahor je leta 2020, sto let po požigu Narodnega doma v Trstu, ki ga je na lastne oči videl, ko je bil star sedem let, iz rok predsednikov Boruta Pahorja in Sergia Mattarelle prejel tudi najvišji državni odlikovanje Slovenije in Italije. Boris Pahor, rojen avgusta 1913, je umrl maja leta 2022.